

умови для творчого, інтелектуального та фізичного розвитку особистості, впровадженню якісно нових форм і методів організації позашкільної життєдіяльності дітей та учнівської молоді, організації їх дозвілля та задоволення освітніх потреб шляхом участі у пошуково-дослідницькій та туристсько-краєзнавчій, художній, декоративно-прикладній та інших видах творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешин В.М. Карта в спортивном ориентировании. - М.: Физкультура и спорт, 1983. - 152 с
2. Ванханет В.Д., Петровский К.С. - Гигиена питания. - К.: 1982.-.95с.
3. Остапец А.А. Методологические основы туристско-краеведческой деятельности учащихся: Сб. материалов Всесоюзной

научно-практической конференции. - Часть 1. - М.: ЦДТЭС Гособразования СССР, ЦСЮТУР Мин. образования РСФСР, НИИ ОПВ АПН СССР, 1989. - С.38-57

4. Стрелец В.Г., Алфимов Н.Н., Белоусов В.В. Туризм и здоровье. - Л.: Знание, 1982. - 32 с.

5. Туризм в школе: Книга руководителя путешествия / И.А.Верба, С.М.Голицына, В.М.Куликов, Е.Г.Рябов. - М.: ФиС, 1983. - 160 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Троценко Валерій Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

УДК 37.091.12:796.5:378.016:504

Галина Усманова

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

В статті актуалізується проблема необхідності екологічної освіти фахівців з туризму та розглядаються особливості викладання дисципліни «Основи екології» при їх підготовці. Наведено структуру й окремі питання програми курсу «Основи екології», який викладається у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка на факультеті фізичного виховання при підготовці фахівців за спеціальністю «Фізична культура, методика спортивно-масової роботи, туристична робота». Загальний обсяг курсу «Основи екології», який студенти вивчають у 5 семестрі, становить 108 годин, з них 36 годин аудиторних (12 годин відводиться на лекційні заняття, і 24 години – на лабораторні заняття), решта – самостійна робота студентів. За кредитно-модульною системою курс «Основи екології» розподілено на три змістові модулі: I. Основи загальної екології; II. Антропогенна діяльність і довкілля; III.

Екологія людини. Лабораторні роботи кожного модуля мають завдання, максимально наближені до роботи фахівців з туризму.

Ключові слова: туризм, екологія, екологічна освіта, екологічне виховання.

Усманова Г. А. Экологическое образование в профессиональной подготовке специалистов по туризму. В статье актуализируется проблема необходимости экологического образования специалистов по туризму и рассматриваются особенности преподавания дисциплины «Основы экологии» в их подготовке. Приведены структура и учебный план курса «Основы экологии», который преподается в Черниговском национальном педагогическом университете имени Т. Г. Шевченко на факультете физического воспитания в профессиональной подготовке по специальности «Физическое воспитание, методика спортивно массовой работы, туристическая работа». Общий

объем курса «Основы экологии», который студенты изучают в 5-м семестре, составляет 108 часов, из них 36 часов аудиторных (12 часов отводится на лекции и 24 часа на лабораторные занятия), остальные – самостоятельная работа студентов. Согласно кредитно-модульной системе, курс «Основы экологии» разделен на три содержательных модуля: I. Основы общей экологии; II. Антропогенная деятельность и окружающая среда; III. Экология человека. Лабораторные работы каждого модуля имеют задания, максимально приближенные к работе специалистов сферы туризма.

Ключевые слова: туризм, экология, экологическое образование, экологическое воспитание.

G. Usmanova. Environmental education in specialists' of tourism professional training. *The article emphasizes the problem of environmental education need for specialists in tourism. The structure and some issues of the course «Basis of Ecology» and the features of teaching in specialists' of tourism training are considered. The structure and curriculum of the course «Basis of Ecology», which is taught in the Chernigov National Pedagogical University named after Taras Shevchenko on the physical training faculty at specialists' preparation on speciality «Physical education, mass sports technique work, tourist work» are presented. The total volume of the course «Basis of Ecology», that students learn in the 5th semester is 108 hours, including 36 hours of classroom (12 hours are devoted to lectures and 24 hours on laboratory work), the others are independent work of students. According to credit-modular system, the course «Basis of Ecology» is divided into three content modules: I. Bases of General Ecology; II. Anthropogenic activities and the environment; III. Human Ecology. Laboratory works of every module have tasks maximally close to work of specialists in the sphere of tourism.*

Key words: tourism, ecology, environmental teaching, environmental education.

Постановка проблеми. Зважаючи на існування різних видів, форм і напрямків туризму, сьогодні – це найбільш популярний вид активного відпочинку населення різних соціальних і вікових груп.

Сучасний стан розвитку туризму висуває підвищені вимоги до професіоналізму спеціалістів цієї сфери. Одним з актуальних питань підготовки фахівців з туризму є формування їх екологічної свідомості, що здійснюється через систему екологічної освіти і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах надмірного інформаційного навантаження та вимушеного дефіциту рухової активності відмічається підвищена зацікавленість населення туристичним відпочинком, що, однозначно, є позитивним явищем у суспільстві. Адаже достеменно з'ясовано і доведено, що туризм сприяє фізичному та моральному оздоровленню людини, всебічному її розвитку, вихованню бережного ставлення до природної та культурно-історичної спадщини.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що в Україні зараз найбільш популярними є спортивний та спортивно-оздоровчий туризм [3, с. 278; 5, с. 284; 9, с. 322]. При підготовці фахівців з туризму звертають увагу на їх загально-професійні компетенції, знання з педагогіки, психології, географії, метеорології, фізіології, основ медичних знань тощо [2, с. 176; 9, с. 323]. Про володіння тренерів з туризму екологічними знаннями майже не йдеться, за винятком, коли згадують про такий напрямок спортивно-оздоровчого туризму, як екологічний туризм [1, с. 14; 4, с. 36].

Мета та завдання роботи. Показати необхідність здійснення екологічної освіти при підготовці фахівців з туризму та надати орієнтовний зміст вдосконаленого курсу «Основы экологии», який може бути використаний для досягнення цієї мети.

Виклад основного матеріалу. Екологічна ситуація в Україні та у світі вважається досить складною і розглядається науковцями як глобальна екологічна криза. Ознаками сучасної екологічної кризи є: парниковий ефект, порушення озонового екрану, кислотні опади, вичерпність ресурсів планети, деградація ґрунтів, деградація лісів, радіаційна загроза, забруднювачі, скорочення рослинного і тваринного різноманіття, демографічна ситуація на планеті [8, с. 157].

Для покращення екологічної ситуації на планеті, міжнародною спільнотою було поставлено завдання суцільної екологічної осві-

ти (1977 р., Тбілісі). Україна до цього проекту залучилася у 1998 р., в результаті чого було створено цілу низку документів про необхідність і обов'язковість екологічної освіти [6, с. 3]. Нажаль, на практиці положення про екологічну освіту і виховання в Україні реалізуються не в повному обсязі.

Екологічна освіта дає можливість зрозуміти причини екологічних негараздів, а це змінює світогляд людини з антропоцентричного на екоцентричний, тобто зі споживацького на екологічний, виховує дбайливе ставлення до природи. Згідно з Концепцією екологічної освіти України, громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності повинні опанувати екологічні знання і мати сформоване екологічне мислення, екологічну свідомість і екологічну культуру. Починається реалізовуватися екологічна освіта в сім'ї, продовжується у дошкільних закладах, школах, ВНЗ і завершується у вигляді самоосвіти [6, с. 8].

Відповідальність за здійснення екологічної освіти і формування екологічної свідомості покладається і на плечі інструкторів з туризму. Адже при занятті будь-яким видом туризму, людина завжди знаходиться у взаємодії з природою і має на неї неабиякий вплив. Зменшення тиску на природне середовище та збереження його цілісності є завданням, в першу чергу, спеціалістів з туризму, які організують і беруть безпосередню участь у туристичній роботі. Тому фахівець з туризму повинен мати глибокі екологічні знання, ґрунтовну екологічну підготовку, сформовану екологічну свідомість та екологічну культуру.

Фахівців сфери туризму готують, як правило, обласні Федерації спортивного туризму України та факультети фізичного виховання педагогічних ВНЗ [9, с. 322], в останніх згідно з Концепцією екологічної освіти України, обов'язково повинен викладатися курс «Основи екології».

У Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка на факультеті фізичного виховання здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю «Фізична культура, методика спортивно-масової роботи, туристична робота». Згідно з навчальним планом у 5 семестрі передбачене викладання курсу «Основи екології» загальним обсягом 108 годин, з яких 36 годин аудиторних (12 годин відводиться на лекційні за-

няття, і 24 години – на лабораторні заняття) і 72 години відводиться на самостійну роботу студентів.

Метою курсу є надання студентам знань про основні закономірності розвитку і функціонування біосфери і місце людини в ній; формування вмінь використовувати набуті знання у своїй професійній діяльності вчителя, тренера, інструктора з туризму.

За кредитно-модульною системою курс «Основи екології» розподілено на три змістові модулі: I. Основи загальної екології; II. Антропогенна діяльність і довкілля; III. Екологія людини.

Вивчення курсу починається з мотиваційних питань екологічної освіти і виховання, еволюції взаємин людини і природи та ознак сучасної екологічної кризи, однією з яких є значне забруднення довкілля. За таких умов, для вирішення основного завдання фахівців з туризму – фізичного і морального оздоровлення населення, для розробки цілком безпечних маршрутів, потрібні знання про існування чистих і здорових осередків природного середовища, про вміння уникати негативного впливу існуючих забруднюючих факторів. Знання в цьому та багатьох інших напрямках надаються у курсі «Основи екології».

Модуль I «Основи загальної екології» вивчається протягом 4 лекційних і 8 лабораторних годин. Розгляд його починається з теми «Екологія як наука», в якій розглядаються питання об'єкту, предмету, завдань екології та її підрозділів. При розгляді підрозділів екології: аутоекології, демоекології, синоекології, біоценології, екосистемології та біосферології паралельно надається основна термінологія – поняття організму, популяції, біоценозу, екосистеми, (біогеоценозу) та біосфери. Наведення відповідних прикладів дозволяє студентам зрозуміти, що під час туристичних подорожей вони постійно зустрічаються з усіма наведеними формами існування живого.

У темі «Організм і середовище існування» розкриваються поняття про середовище існування, екологічні фактори, основні закони екології. Зокрема, обговорюються актуальні для фахівців з туризму питання впливу екологічних факторів (абіотичних – температури, тиску, вологості; біотичних – мікроорганізмів, рослин і тварин) на здоров'я і самопочуття людини.

Тема «Екологія угруповань» включає питання екології популяцій (характеристика і структура), біоценозів, екосистем (складові екосистем, потік речовин і енергії, продуктивність, екологічні піраміди, природні і штучні екосистеми в спорті). Розгляд теми вибудовує у свідомості студентів основні складові та структуру живого світу.

При вивченні теми «Біосфера Землі як глобальна екосистема» розглядаються питання кругообігу речовин, гомеостазу біосфери, вчення В. І. Вернадського про ноосферу. Вивчення теми дає майбутнім фахівцям з туризму розуміння біосфери як єдиної складної живої системи, здатної до саморегуляції, поняття про важливість існування на планеті кожного живого виду і великої ролі людини в подальшому її існуванні на планеті.

На лабораторних заняттях, які передбачені при вивченні змістового модуля I, студенти розв'язують задачі екологічного змісту. Наприклад, визначають сукупність екологічних факторів, які впливають на організм людини під час заданого туристичного маршруту, будують ланцюги живлення і трофічні сітки екосистем, з якими зустрічаються під час різних туристичних маршрутів, та зображують схеми кругообігів речовин в екосистемах, через які проходить маршрут і т. п.

Модуль II «Антропогенна діяльність і довкілля» стосується прикладних аспектів екології і вивчається протягом 6 лекційних годин, 10 годин лабораторних занять.

У темах «Забруднення та їх класифікація», «Екологія атмосфери», «Екологія гідросфери», «Екологія літосфери» розглядаються основні функції геосфер, види і джерела їх забруднення. Особлива увага приділяється антропогенному забрудненню атмосфери, гідросфери і літосфери та його наслідкам для живих організмів, в тому числі для людини та її здоров'я. Адаже при складанні туристичних маршрутів потрібно обов'язково враховувати екологічний стан територій. Тема «Особливі джерела техногенного забруднення» присвячена розгляду питань впливу радіоактивного випромінювання на природне середовище і людину та наслідкам аварії на Чорнобильській АЕС. Як підсумок антропогенного впливу на довкілля розглядається тема «Екологічний стан окремих регіонів України», де обговорюються проблеми

Полісся, Карпат, Донецько-Придніпровського регіону, басейнів Чорного і Азовського морів, великих річок. Завершується модуль II темою «Екологічна криза. Охорона природного середовища», де розглядаються причини сучасної екологічної кризи та шляхи виходу з неї. Висвітлюються питання екологічного законодавства, природоохоронних об'єктів України та основні моменти співпраці держав у галузі охорони природи.

Лабораторні роботи, які передбачені нами в модулі II, присвячені оцінці рівня забрудненості атмосферного повітря відпрацьованими газами автотранспорту, біологічному тестуванню води на наявність токсичних хімічних елементів та знезараженню питної води в умовах туристичного походу, оцінці екологічного стану дитячих спортивно-ігрових майданчиків, впливу урбанізованого середовища на здоров'я людини та гармонізації міського життя шляхом збільшення рекреаційних ресурсів, вимірюванню γ -фону побутовим дозиметром та ознайомленню з природною радіоактивністю територій України, природно-заповідному фонду України та Червонокнижним видам організмів рослинного і тваринного світу.

Модуль III «Екологія людини», який раніше не вивчався, розраховано на 2 години лекційних занять та 6 годин лабораторних робіт. У темі «Конституціональна типологія людини» висвітлюються питання класифікації типів будови тіла, що є особливо цікавим для студентів даного профілю. У темі «Людина і навколишнє середовище» детально розглядається вплив різних екологічних факторів і деяких хімічних речовин на здоров'я людини.

При вивченні модуля III нами передбачено проведення лабораторних робіт, присвячених антропогенним забруднювачам у повсякденному житті і побуті, вимірюванню пропорцій тіла людини та прогнозам досягнень у спорті, розрахункам біологічних ритмів організмів.

Завершується курс обговоренням питання ролі педагога, тренера, інструктора з туризму в екологічному вихованні молодого покоління.

У результаті вивчення курсу студенти повинні *знати*: структуру екологічної освіти і виховання в Україні, суть екології як науки, основні закони екології та їх прояв, структуру

біосфери та її складових, види антропогенного впливу на природу і здоров'я людини та його наслідки, шляхи подолання світової екологічної кризи.

У результаті вивчення курсу студенти повинні *уміти*: пояснювати функціонування екосистем і біосфери в цілому, передбачати і аналізувати вплив екологічних факторів та різних видів забруднення на екосистеми, включаючи людину, уникати негативного впливу абіотичних, біотичних і антропогенних факторів на здоров'я людини, сприяти екологічній освіті і вихованню молодого покоління та формуванню екологічного мислення, що є невід'ємною складовою педагогічної та туристської діяльності.

Для покращення умов навчання нами розроблено навчально-методичні матеріали до лабораторних занять [7]. Кожна розробка має таку структуру: тема заняття, мета, програма підготовки (план заняття), питання для самостійного опрацювання, вимоги до знань та вмінь після опрацювання матеріалу даної теми, перелік ключових понять і термінів, короткі теоретичні відомості, хід роботи, завдання екологічного змісту, контрольні питання, список рекомендованої літератури. Така розробка дає можливість студентам заздалегідь підготуватися до заняття і сприяє більш глибокому вивченню матеріалу.

Для контролю знань використовуються методи усного опитування, комп'ютерного тестування та підсумкового контролю (містить тестові завдання та контрольні запитання) наприкінці кожного модуля. По завершенні курсу «Основи екології» студенти складають залік.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Актуальним питанням у підготовці фахівців сфери туризму є здійснення екологічної освіти з метою формування їх екологічної свідомості та використання набутих ними знань під час туристської діяльності. Удосконалено зміст і методичне забезпечення курсу «Основи екології», який викладається у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка на факультеті фізичного виховання при підготовці фахівців за спеціальністю «Фізична культура, методика спортивно-масової роботи, туристична робота», і який може бути використано для підготов-

ки фахівців сфери туризму в інших освітніх закладах. Подальша робота передбачає розробку нових методичних матеріалів для використання мультимедійної системи при викладанні курсу «Основи екології».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бортников Є. Г. Виховання екологічної культури студентів туристологічного профілю для роботи на особливо охоронюваних природних територіях / Є. Г. Бортников // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 2 (8). – С. 13-18.

2. Булашев А. Я. Некоторые аспекты подготовки кадров для спортивного туризма в Харьковской государственной академии физической культуры / А. Я. Булашев // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 1. – С. 176-177.

3. Заневська Л. Використання комп'ютерних технологій у розробці інформаційного забезпечення спортивно-оздоровчого туризму / Л. Заневська, І. Роздільська // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення. Львів : ЛДУФК, 2012. – С. 278-283.

4. Карасенко В. Розвиток екологічного туризму на території Національного заповідника «Хортиця» [Текст] / В. Карасенко // Географія та основи економіки в шк. – 2007. – №3. – С. 36-37.

5. Коваленко Е. Развитие спортивного туризма в Украине / Е. Коваленко // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення. Львів : ЛДУФК, 2012. – С. 284-288.

6. Концепція екологічної освіти України / Серія «Екологічна освіта та виховання», 2001. – № 9. – 32с

7. Усманова Г. О. Лабораторний практикум з екології для студентів факультету фізичного виховання / Г. О. Усманова. – Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет, 2013. – 144с.

8. Федоренко О. І. Основи екології: Підручник / О. І. Федоренко, О. І. Бондар, А. В. Кудін. – К. : Знання, 2006. – 543 с.

9. Щука Г. До питання про підготовку фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму / Г. Щука // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення. Львів : ЛДУФК, 2012. – С. 322-324.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Усманова Галина Олексіївна – кандидат сільськогосподарських наук,

доцент, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка.

УДК [373.5.015.3:796.011.3]7965

Чалій Людмила

АНАЛІЗ ВАРІАТИВНОГО МОДУЛЯ «ТУРИЗМ» НОВОЇ ПРОГРАМИ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА. 5-9 КЛАСИ»

У статті «Аналіз варіативного модуля «Туризм» нової програми «Фізична культура. 5-9 класи» піднято питання теоретичного та практичного компонентів, що є необхідними для проведення навчальної роботи вчителем фізичної культури при вивченні модуля «Туризм».

Автор обґрунтувала доцільність піднятої проблеми відповідно стратегічними цілями системи фізичного виховання дітей та молоді - формування у них фізичного, морального і психічного здоров'я, усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні, розвитку інтересу і звички до самостійних занять фізкультурною і спортом, набуття знань і вмінь здорового способу життя.

Проведений аналіз законодавчої, методичної і навчальної літератури вказує на необхідність перегляду відношення до вивчення туристських дисциплін у вузі, доводить, що сьогодні такий предмет як туризм набуває пріоритетного значення для студентів. Для досягнення мети було реалізовано наступні завдання: проаналізовано тематику уроків туризму та визначено об'єм та зміст туристської підготовки вчителя фізичного виховання. У статті встановлено можливість, засоби та шляхи проведення уроків варіативного модуля.

Автор надає своє бачення проблеми реформування вищої освіти у сфері фізичного виховання. Для виконання вимог сьогодення у плані покращення роботи в галузі фізичного виховання і спорту потрібно орієнтувати на тематику шкільного модуля «Туризм» навчальні програми туристських дисциплін вищого навчального закладу фізкультурного профілю.

Ключові слова: варіативний модуль, туризм, технічна підготовка, норматив, спеціальне спорядження.

Чалій Л.В. Аналіз варіативного модуля «Туризм» нової програми «Фізическая культура. 5-9 классы». В статті підняті питання теоретичного і практичного компонентів, які є необхідними для проведення учебної роботи вчителем физической культуры при изучении модуля «Туризм».

Автор обосновала необходимость поднятой проблемы в соответствии со стратегическими задачами системы физического воспитания детей и молодежи – формирование у них физического, морального и психического здоровья, осознанной потребности в физическом совершенствовании, развитии интереса и навыка к самостоятельным занятиям физкультурой и спортом, приобретению знаний и умений здорового способа жизни.

Проведенный анализ законодательной, методической и учебной литературы указывает на необходимость пересмотра отношения к изучению туристических дисциплин в вузе, доказывает, что сегодня такой предмет как туризм получает приоритетное значение для студентов. Для достижения цели были реализованы такие задания: проанализировано тематику уроков туризма и определено объем и содержание туристской подготовки учителя физического воспитания. В статье определены возможности, способы и пути проведения уроков вариативного модуля.